

E'TIQOD VA MA'NAVIYATNING OILA HAYOTIDAGI O'RNI: RUHIY
TARBIYA VA INSON KAMOLOTI MASALALARI

Muhammadiyev Muhammadsoleh Abduhafiz o'g'li

University of Business and Science" NOTM Pedagogika yo'nalishi magistri

Muhammadsolih.abduhafiz@bk.ru

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada e'tiqod va ma'naviyatning oila hayotidagi o'rni, e'tiqodiy tarbiyaning shaxs ruhiy yetukligiga ta'siri hamda Islom dinidagi ruhiy tarbiya metodlarining amaliy samarasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda oila jamiyatda ma'naviy qadriyatlarning uzluksiz davom etishida asosiy muhit sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ma'naviy-ma'rifiy siyosat doirasida oilada sog'lom e'tiqodiy muhitni shakllantirish masalasining ahamiyati va dolzarbligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari e'tiqodiy tarbiya insonning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim omil ekanini ko'rsatadi.

Аннотация: В данной научной статье исследуются педагогические и социологические аспекты системы исламского воспитания в сохранении семейных ценностей в условиях глобализации и межкультурной трансформации. В работе анализируются этико-нравственные принципы ислама, в частности, механизмы формирования концепции «Совершенного человека» (Комил Инсон) в семейной среде. Исследование доказывает социально-психологические преимущества исламской модели семьи в предотвращении современных семейных кризисов, таких как рост числа разводов и отчужденность молодежи. В качестве методологии используется сравнительный анализ традиционных ценностей и вызовов современной «массовой культуры». Результаты подчеркивают, что исламское воспитание служит духовным фильтром против деструктивных внешних влияний и способствует формированию у подрастающего поколения социальной ответственности, эмоционального интеллекта и преемственности поколений.

Ключевые слова: Семейная педагогика, исламская этика, просвещенный ислам, социальная стабильность, трансформация личности, массовая культура, восточные ценности, нравственное воспитание.

Annotation: This scientific article explores the pedagogical and sociological aspects of the Islamic education system in preserving family values amidst globalization and intercultural transformation. The study analyzes the ethical and moral principles of Islam, specifically the mechanisms for forming the concept of the "Perfect Human" (Yetuk Inson) within the family environment. The research demonstrates the socio-psychological advantages of the Islamic family model in preventing modern family crises, such as divorce and the alienation of youth. Methodologically, the paper employs a comparative analysis of traditional values versus contemporary "mass culture" challenges. The results emphasize that Islamic upbringing serves as a spiritual filter against destructive external influences and fosters social responsibility, emotional intelligence, and intergenerational continuity in the younger generation.

Keywords: *Family pedagogy, Islamic ethics, enlightened Islam, social stability, personality transformation, mass culture, Eastern values, moral education.*

Kalit soʻzlar: *eʼtiqod, maʼnaviyat, oila instituti, ruhiy tarbiya, shaxs kamoloti, diniy-psixologik tarbiya.*

Ключевые слова: *Семейная педагогика, исламская этика, просвещенный ислам, социальная стабильность, трансформация личности, массовая культура, восточные ценности, нравственное воспитание.*

Keywords: *Family pedagogy, Islamic ethics, enlightened Islam, social stability, personality transformation, mass culture, Eastern values, moral education.*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida jamiyatning barqaror rivojlanishi, avvalo, insonning maʼnaviy-ruhiy holati va oilaviy muhitning sogʻlomligi bilan bevosita bogʻliqdir. Axborot texnologiyalarining tezkor rivoji, madaniy taʼsirlarning koʻpayishi hamda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi oilaning tarbiyaviy roliga yangicha talablarni yuzaga chiqarmoqda. Shu nuqtai nazardan, eʼtiqod va maʼnaviyatning oila hayotidagi oʻrni masalasi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning dolzarb yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi.

Oʻzbekiston Respublikasida soʻnggi yillarda olib borilayotgan davlat siyosatida oila institutini mustahkamlash, yoshlarni sogʻlom eʼtiqod va yuksak maʼnaviyat ruhida tarbiyalash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Prezident farmonlari, qarorlari hamda Oliy Majlis hujjatlarida oilaning jamiyat taraqqiyotidagi oʻrni alohida eʼtirof etilmoqda. Bu esa eʼtiqodiy tarbiya va ruhiy yetuklik masalalarini ilmiy jihatdan chuqur oʻrganishni taqozo etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — eʼtiqod va maʼnaviyatning oila hayotidagi ahamiyatini ilmiy asosda yoritish, eʼtiqodiy tarbiyaning shaxs ruhiy kamolotiga taʼsirini tahlil qilish hamda diniy-psixologik tarbiya metodlarining amaliy samaralarini ochib berishdan iborat.

Oila instituti va maʼnaviy qadriyatlar tizimi

Oila instituti jamiyatda maʼnaviy qadriyatlar, axloqiy meʼyorlar va ijtimoiy xulq-atvorning shakllanishida asosiy boʻgʻin hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlarda oila shaxs ijtimoiylashuvining birlamchi muhitidir, degan qarash keng tarqalgan. Aynan oilada insonning hayotga boʻlgan munosabati, axloqiy meʼyorlari va eʼtiqodiy qarashlari shakllanadi.

Islomiy tafakkurda oila nafaqat biologik birlik, balki maʼnaviy masʼuliyat maktabi sifatida talqin qilinadi. Oilada eʼtiqodiy muhitning mavjudligi shaxs ruhiyatida barqarorlik, ijtimoiy masʼuliyat va axloqiy ongni shakllantiradi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar ham diniy muhitga ega oilalarda voyaga yetgan bolalarda ruhiy moslashuv darajasi yuqori ekanini koʻrsatmoqda.

O'zbekiston sharoitida oilaning ma'naviy tarbiyani yaxshilash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Bu jarayonda diniy-ma'naviy qadriyatlarni ilmiy asosda o'rganish va ularni bugungi kunda tarbiyada qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

E'tiqodning shaxs ruhiyatidagi psixologik-axloqiy mohiyati

Shaxs ruhiyatining shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda biologik, ijtimoiy va ma'naviy omillar o'zaro bog'liq holda namoyon bo'ladi. Mazkur jarayonda e'tiqod insonning ichki dunyosini barqarorlashtiruvchi, axloqiy me'yorlarni ongli ravishda qabul qilishga undovchi asosiy omillardan biri sifatida maydonga chiqadi. Psixologiya fanida e'tiqod insonning hayotiy maqsadlari, qadriyatlar tizimi va ichki motivatsiyasini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

E'tiqod shaxs ruhiyatida, avvalo, ichki tayanch vazifasini bajaradi. Ruhiy barqarorlik ko'pincha insonning hayotdagi voqea va hodisalarga munosabati, ularni qanday talqin qilishi bilan bog'liq bo'ladi. E'tiqodiy qarashlar esa shaxsga hayotdagi sinovlar, ijtimoiy bosimlar va ichki ziddiyatlarga nisbatan muayyan ma'naviy mezon asosida munosabat bildirish imkonini beradi. Natijada inson ruhiy tanglik holatlarida beqarorlikka tushib qolmaydi, balki vaziyatni ongli ravishda tahlil qilishga intiladi.

Axloqiy nuqtai nazardan e'tiqod shaxs xulq-atvorining ichki nazoratchisi sifatida namoyon bo'ladi. Psixologik tadqiqotlarda qayd etilishicha, tashqi nazorat mexanizmlariga tayanilgan tarbiya ko'pincha vaqtinchalik samara beradi, holbuki ichki e'tiqodga asoslangan axloqiy ong insonning barqaror xulq-atvorini ta'minlaydi. Bu holat ayniqsa oilada shakllangan e'tiqodiy tarbiya bilan bevosita bog'liq bo'lib, insonning ijtimoiy muhitga moslashuvda muhim rol o'ynaydi.

Islomiy psixologik tafakkurda e'tiqod shaxs ruhiyatining markaziy omili sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuvda insonning ruhiy muvozanati uning e'tiqodiy holati bilan o'zaro bog'liq deb qaraladi. E'tiqodning mustahkamligi shaxsda sabr, qanoat, mas'uliyat va ijtimoiy adolatga intilish kabi axloqiy fazilatlarni shakllantiradi. Mazkur fazilatlar esa insonning jamiyatdagi xulq-atvorini ijobiy yo'nalishda belgilaydi.

Psixologiyada ham e'tiqod va ruhiy salomatlik o'rtasidagi bog'liqlik tobora ko'proq o'rganilmoqda. Diniy e'tiqodga ega shaxslar orasida qiyinchilikga chidamlilik, vazminlik va hayotdan qoniqish darajasi yuqoriroq ekani ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Bu holat e'tiqodning shaxs ruhiy holatini tartibga soluvchi psixologik mexanizm sifatida faoliyat yuritishini ko'rsatadi.

Axloqiy yetuklik nuqtai nazaridan e'tiqod shaxsni nafaqat o'z manfaatlarini, balki jamiyat manfaatlarini ham hisobga olishga undaydi. Bu esa insonning ijtimoiy mas'uliyat hissini kuchaytiradi, oilaviy va jamoaviy muomalotlarda muvozanatni ta'minlaydi. Shu ma'noda e'tiqodiy tarbiya insonning individual rivojlanishi bilan bir qatorda jamiyatning ijtimoiy barqarorligiga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida shaxs ruhiyatini sog'lomlashtirish va axloqiy kamolotni ta'minlash masalasi davlat siyosati darajasida qo'llab quvvatlanmoqda. Bu jarayonda e'tiqodiy tarbiyaning ilmiy asosda o'rganilishi, uni zamonaviy psixologik yondashuvlar

bilan uyg'unlashtirish dolzarb vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida ma'naviy immunitetni shakllantirish, salbiy ta'sirlarga qarshi ruhiy barqarorlikni kuchaytirish masalalarida e'tiqodiy omilning ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Shunday qilib, e'tiqod shaxs ruhiyatida psixologik tayanch, axloqiy yo'naltiruvchi va ijtimoiy moslashtiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jihatlar e'tiqodiy tarbiyani shaxs kamolotining ajralmas tarkibiy qismi sifatida ilmiy jihatdan asoslash imkonini beradi.

Diniy-psixologik tarbiya metodlari va ularning amaliy samarasi

Inson ruhiy kamolotini ta'minlashda e'tiqodiy omilning samaradorligi, avvalo, u qanday metodlar asosida singdirilishiga bog'liq bo'ladi. Diniy ruhiy tarbiya metodlari insonning ichki dunyosiga bevosita ta'sir etuvchi, uning fikrlash tarzini, hissiy holatini va xulq-atvorini davomiy ravishda shakllantiruvchi vositalar majmuasidir. Mazkur metodlar nafaqat diniy bilim berishga, balki insonning ruhiy barqarorligi va axloqiy mas'uliyatini mustahkamlashga qaratilgan bo'lishi bilan ahamiyatlidir.

Diniy ruhiy tarbiyaning eng muhim jihati shundaki, u shaxs ruhiyatiga tashqi majburlash orqali emas, balki ichki ongli qabul qilish mexanizmi orqali ta'sir ko'rsatadi. Psixologik nuqtai nazardan bu yondashuv insonning ichki motivatsiyasini faollashtiradi. Natijada tarbiya jarayoni vaqtinchalik xulqiy o'zgarish bilan cheklanib qolmay, balki barqaror psixologik fazilatlarning shakllanishiga olib keladi.

Amaliy jihatdan diniy-psixologik tarbiya metodlarini bir necha asosiy guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhga ma'naviy-anglash metodlari kiradi. Bu metodlar shaxsda hayot mazmuni, axloqiy mas'uliyat va e'tiqodiy qadriyatlar haqida ongli tushuncha hosil qilishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv insonning ichki ziddiyatlarini kamaytiradi va ruhiy muvozanatni ta'minlaydi.

Ikkinchi guruhni ruhiy-moslashuv metodlari tashkil etadi. Ushbu metodlar shaxsni ijtimoiy muhitga moslashish jarayonida qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, stress, tashvish va ichki bosimlarga nisbatan psixologik chidamlilikni oshiradi. Diniy e'tiqodga asoslangan ruhiy moslashuv mexanizmlari shaxsda sabr, qanoat va o'zini nazorat qilish kabi fazilatlarni kuchaytiradi.

Uchinchi guruhga axloqiy-xulqiy shakllantirish metodlari kiradi. Bu metodlar insonning kundalik xulq-atvorida axloqiy me'yorlarni ongli ravishda qo'llashiga yordam beradi. Psixologik izlanishlarda qayd etilishicha, axloqiy me'yorlar ichki e'tiqod bilan uyg'unlashgan taqdirdagina barqaror xulq-atvor shakllanadi. Aks holda, tashqi nazoratga asoslangan tarbiya samarasiz bo'lib qoladi.

Diniy-psixologik tarbiya metodlarining amaliy samarasi oilaviy muhitda yaqqol namoyon bo'ladi. Oilada e'tiqodiy muhit mavjud bo'lsa, farzandlarda ruhiy ishonch, hissiy barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat hissi yuqori darajada shakllanadi. Bu holat keyinchalik insonning jamiyatda o'zini tutishiga ham yaxshi ta'sir qiladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda diniy-psixologik tarbiya metodlarining ijtimoiy ahamiyati ham alohida qayd etilmoqda. Bunday tarbiya shakllangan jamiyatlarda ijtimoiy

ziddiyatlar darajasi pastroq bo'lishi, oilaviy ajrimlar kamayishi va shaxslararo munosabatlarda o'zaro hurmat kuchliroq ekani kuzatiladi. Bu holat diniy-psixologik tarbiyaning faqat individual emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi omil ekanini ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida diniy-psixologik tarbiya metodlarini zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimiga moslashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Davlat siyosatida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning ustuvor yo'nalish sifatida belgilanishi bu boradagi ilmiy izlanishlarni yanada kuchaytirishni talab etadi. Ayniqsa, yoshlar orasida sog'lom e'tiqodiy qarashlarni shakllantirish, ularni ekstremistik va yod g'oyalardan himoya qilish masalasida diniy-psixologik tarbiya metodlarining ilmiy asosda qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, diniy-psixologik tarbiya metodlari shaxs ruhiy kamolotini ta'minlashda samarali vosita bo'lib, ularning oilaviy va ijtimoiy muhitda qo'llanilishi barqaror axloqiy va ruhiy tizimni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu metodlarning ilmiy tahlili va amaliy jihatdan takomillashtirilishi zamonaviy jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Maqolada e'tiqod va ma'naviyatning oila hayotidagi o'rni, e'tiqodiy tarbiyaning shaxs ruhiy kamolotiga ta'siri hamda diniy-psixologik tarbiya metodlarining amaliy samarasi ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oila shaxs ma'naviy-ruhiy rivojlanishining birlamchi va eng muhim muhitidir. Aynan oilada singdirilgan e'tiqodiy qarashlar insonning hayotga bo'lgan munosabati, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy xulq-atvorini belgilab beradi.

E'tiqod shaxs ruhiyatida ichki barqarorlikni ta'minlovchi, ijtimoiy bosimlarga nisbatan psixologik himoya mexanizmini shakllantiruvchi omil hisoblanadi. E'tiqodiy tarbiya tashqi majburlashga emas, balki ichki ongga qabul qilishga asoslangani sababli u shaxs kamolotida barqaror natijalar beradi. Diniy-psixologik tarbiya metodlari esa insonning nafaqat individual ruhiy holatini, balki oilaviy va ijtimoiy munosabatlardagi muvozanatni ham mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, e'tiqodiy tarbiya va zamonaviy psixologik yondashuvlarning uyg'unligi shaxsda axloqiy mas'uliyat, ijtimoiy moslashuvchanlik va ruhiy barqarorlikni kuchaytiradi. Bu holat diniy-psixologik tarbiyani zamonaviy jamiyatda shaxs yetukligini ta'minlovchi samarali vosita ekanini ko'rsatadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi

Mazkur ilmiy maqolaning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- e'tiqod va ma'naviyatning oila hayotidagi o'rni shaxs ruhiy kamoloti bilan uzviy bog'liq tizim sifatida kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi;
- e'tiqodiy tarbiya shaxs ruhiyatida ruhiy barqarorlikni ta'minlovchi vosita sifatida asoslab berildi;
- diniy-psixologik tarbiya metodlari axloqiy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatuvchi integrativ tizim sifatida ilmiy jihatdan yoritildi;

● oila muhitida e'tiqodiy tarbiyaning shaxs va jamiyat barqarorligiga ta'siri zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tahlil qilindi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati

Maqola natijalari quyidagi sohalarida amaliy ahamiyat kasb etadi:

● oliy ta'lim muassasalarida "Ma'naviyat asoslari", "Oila psixologiyasi", "Diniy-ma'rifiy tarbiya" fanlarini o'qitishda qo'shimcha manba sifatida;

● ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimida oilada sog'lom e'tiqodiy muhitni shakllantirishga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqishda;

● yoshlar bilan ishlash, oilaviy maslahatchilik va psixologik xizmatlar faoliyatida metodik asos sifatida;

● e'tiqodiy va ruhiy tarbiya masalalarini o'rganishga bag'ishlangan keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy asos sifatida foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent, 2022.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son Farmoni. 2017–2021-yillarda Harakatlar strategiyasi. — Lex.uz, 2017.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Oliy Majlisga Murojaatnoma. — Toshkent, 2020.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5040-son Qarori. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirish. — Lex.uz, 2021.

5. Al-G'azzoliy, A. H. Ihyo ulum ad-din. — Bayrut: Dar al-Kutub al-Ilmiya, 2017.

6. Nasr, S. H. Islamic Spirituality and Modern Psychology. — Oxford: Oxford University Press, 2019.

7. Çelik, H. Aile ve Manevi Değerler. PhD Dissertation. — Marmara University, 2020.

8. World Health Organization. Mental Health and Family Dynamics. — Geneva, 2022.

9. Qarshiyev, N. Oila va ma'naviy qadriyatlar tizimi. — Toshkent: O'zMU, 2022.